

Dragutin Lalović
Danilo Ivezić
Crnogorski izazovi

Biblioteka LUČA
17. knjiga

Nakladnik
Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske

Sunakladnik
Disput d.o.o. za izdavačku djelatnost, Zagreb

Za nakladnika
Danilo Ivezić

Za sunakladnika
Josip Pandurić

Urednik biblioteke
Dragutin Lalović

Recenzenti
Petar Popović
Marko Špadijer

Likovno rješenje naslovnice
Goran Grčić

Grafička priprema
Disput

Tisak
Kikagraf, Zagreb

Godina i mjesec objavljivanja
2021, prosinac

CIP-zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem
001121549

ISBN (Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske)
978-953-7239-64-0

ISBN (Disput) 978-953-260-424-5

SADRŽAJ

Uvod	7
Crnogorska država i njen crkveni pravoslavni čvor (Dragutin Lalović)	
1. <i>Cuius ecclesia, eius regio?</i>	37
2. Matica crnogorska o položaju vjerskih zajednica u Crnoj Gori	39
3. O vjerskom rivalstvu između Srpske i Crnogorske pravoslavne crkve 1989-2010. iz perspektive istorijske nauke	47
4. Dileme crnogorskog pravoslavlja iz hrvatske stručne perspektive	55
5. Crnogorski crkveni pravoslavni čvor iz hrvatske publicističke perspektive	63
6. IFIMES – Sudeno je Đukanović Milu džilitnut se, ne pogodit cilja!	67
7. Crnogorski vjersko-politički spor iz političke vizure “srpskog stanovišta”	72
8. Što je sporno u Zakonu o vjerskim zajednicama u Crnoj Gori?	81
9. Zagonetni duumvirat Amfilohije-Đukanović (1997-2020)	94

10. *Cuius regio, eius ecclesiae*: jedna država,
dvije pravoslavne crkve? 112
11. Prema raspletu crkvenoga pravoslavnog čvora 118

**Crnogorska država pred izazovima demokratije
(nakon XI. parlamentarnih izbora,
30. avgusta 2020)
(Danilo Ivezić i Dragutin Lalović)**

1. Izborni rezultati 141
2. Stranački politički profil i sastav Skupštine
Crne Gore 143
3. Personalni profil “ekspertsko-nepolitičke”
Vlade Crne Gore 160
4. Karakter nove vlasti 176
5. Mi ili/i On: kraj ere Mila Đukanovića? 195
6. Crna Gora pred demokratskim pluralističkim
izazovom 216
- Literatura 227
- Podaci o tekstovima 233
- O autorima 235

UVOD

Crnu Goru u samim temeljima potresa groznica demokratije! Prvi put u njenoj istoriji doživjela je i preživjela smjenu na vlasti bez prevrata ili rata. Crnogorski građani na parlamentarnim izborima 30. avgusta 2020. odvažili su se i odlučili da je višedecenijsko fasadno višestranačje u lažnoj stabilnosti autoritarnog poretka prepunilo mjeru početnog konstituisanja nezavisne države (od 2006), pa su samosvjesno poželjeli da stečenu državu učine doista svojom, tj. demokratskom. Smijevali su dosadašnju vječno vladajuću, s državom sljubljenu, Demokratsku partiju socijalista (DPS) Mila Đukanovića i kročili nepoznatim i neizvjesnim putem “demokratske pustolovine” (Lefort). A otada do danas kao da glavoboljno zdvajaju “što nam bi da srljamo u (ovakvu) demokratiju!”.

Početni motiv ovih promišljanja o ključnim izazovima s kojima se crnogorski građani suočavaju na tako izmijenjenoj političkoj pozornici bio je da ih podupremo u njihovoj plemenitoj i smionoj demokratskoj ambiciji. Parafrazirajući Marxa, možemo reći da nadasve valja izbjeći opasnost da se država po imanentnoj logici moći fiksira kao apstrakcija iznad glava svojih državljana, svodeći ih na poslušne i krotke podanike. Odnos države spram vlastitih građana središnji je politički izazov, ne samo u Crnoj Gori, u sukonstitutivnom, ali i vazda napetom odnosu između impersonalne suverenosti države i personalizovane suverenosti demosa.

Prvi ogleđ u ovoj knjizi, “Crnogorska država i njen crkveni pravoslavni čvor”, problematizuje crkveni pravoslavni izazov s kojim se crnogorska država suočava. Podrobna analiza pokazuje da su prekretnički parlamentarni izbori 2020. samo epilog dugotrajnog procesa u kojemu se Srpska pravoslavna crkva u Crnoj Gori postepeno i trajno učvrstila kao “država nad državom” (R. Radonjić) u asimetričnoj kohabitaciji “arhiepiskopa cetinjskoga” Amfilohija i čelnog državnika M. Đukanovića, u njihovom prećutnom konsenzusu o političkom subjektivitetu Crne Gore kao samostalne države, ali i stalnom odmjeravanju snaga ko je kome nadređena vlast. Kao svaki djelotvoran i trajan duumvirat (1997-2020), njihov se bazirao na zajedničkim krupnim i zakonima nespутanim materijalnim interesima, na jasnoj podjeli nadležnosti i područja djelovanja te na radikalnom suzbijanju narodske Crnogorske pravoslavne crkve na marginu uticaja i moći. Uprkos spoljnoj suverenosti, na unutrašnjem je planu suverenost crnogorske države bila (i ostala) bitno narušena i ugrožena dominantnom pozicijom SPC, tačnije Amfilohijeve “Pravoslavne crkve u Crnoj Gori”, kao “crkve u crkvi”, koja je samo formalno bila podređena centrali u Beogradu, jer njen čelnik nije priznavao nijednu vlast iznad svoje, ni crkvenu ni državnu. Ko je pravi gazda u državi Crnoj Gori, ako je bilo dileme, pokazao je masovni protestni pokret “građanske neposlušnosti” u toku 2020. godine, znatno širi od vjerskih litija, čiji je *spiritus rector* bio Amfilohije. Godinama je prijetio unutrašnjim ratom i pobunom protiv “nenarodne vlasti”, a kad ga je njegov dugogodišnji partner vjerolomno iznevjerio i Zakonom o vjerskim zajednicama (krajem 2019) pokušao podvesti pod vladavinu zakona, razgoropađeni je mitropolit uzvratio udarac. Oko moćne crkvene infrastrukture okupio je brojne aktere i stranke u velikim prosrpskim koalicijama “Za budućnost Crne Gore” i “Mir je naša nacija”, koje su uz podršku manjinske procnogorske, ali bojovno antiđukanovićevske grupacije URA, odnijele tijesnu, ali čistu prevagu na parlamentarnim izborima. Prijelom je bio dubok jer je SPC preuzela i svjetovnu vlast, a glava nove vlasti Amfilohije imperativno odredio formalnog

mandataru i sastav nove izvršne vlasti. No samim tim, nakon otvorenog ulaska u političku arenu, Amfilohijeva crkva gubi svoju povlasticu eksteritorijalnosti, a preuzimanjem svjetovne vlasti obavezuje se na poštovanje ustavnih i zakonskih ograničenja te međunarodnih sporazuma crnogorske države i njene strateške evroatlantske orijentacije. Prestaje biti država iznad države, ali joj je premalo da bude država u državi, još želi i za sada uspijeva da se s državom izjednači. No nakon Amfilohijeva nestanka sa scene njegov se projekt urušava, njegova autonomna crkva više nije ni “crkva u crkvi”, nego postaje provincijalna filijala svesrpske svetosavske SPC.

Crnogorska država time se izlaže velikoj kušnji crkvenocentričnoga srpskog nacionalizma, prema kojemu se nalazi u defanzivnom položaju zato što prethodni režim nije dosljedno razvio crnogorski nacionalni simbolički kapital i zato što se nije u svojem otporu projektu srbizacije crnogorskoga nacionalnog bića oslonio i na podršku Crnogorske pravoslavne crkve, nego ju je naprotiv kinjio i gazio njena elementarna prava.

Nije toliko Srpska pravoslavna crkva kao takva prepreka političkom subjektivisanju crnogorskog demosa, u mjeri u kojoj ona doista iskazuje, štiti i razvija vjerska prava crnogorskih Srba i Srba u Crnoj Gori. Problem je u tome što ista vjerska prava ne uživaju i sami Crnogorci, koji se kao vjernici utoliko osjećaju kao da su pod stranom crkvenom okupacijom.

Demokratija nije moguća tamo gdje nema slobode u jednakosti pred zakonom, tamo gdje politička prava nijesu opšta nema ni građana ni demokratije. Umjesto da je pravna država pretpostavka demokratske, Crna Gora se pod novom vlašću odlučila da ide obrnutim putem, koji se već pokazao veoma opasnim, jer demokratska većina je samo minimalan i nužan, ali još nedovoljan uslov za uspostavljanje vladavine prava, podjele vlasti, samostalnosti pravosuđa i poštovanja ljudskih prava. Tocquevilleova pouka o opasnostima demokratske tiranije većine u modernoj državi mjerodavna je i za Crnu Goru.

Temeljna je pouka u mogućem rješavanju crnogorskoga crkvenog pravoslavnog čvora da politički racionalno razmršivanje tog čvora podrazumijeva uvažavanje potpuno specifič-

ne, istorijski uslovljene situacije u Crnoj Gori. Što konkretno znači da se crnogorska država može afirmisati u punini svojih suverenih određenja samo ako se dosljedno emancipuje od crkvenih vlasti i ako osigura da vjernički pravoslavni narod može svoje temeljne slobode savjesti i ispovijedanja vjere uživati u punoj ravnopravnosti duhovnog djelovanja svojih dviju pravoslavnih crkava. Taj se zamršeni čvor ne može uspješno razriješiti voluntarističkim presijecanjem u manihejskom duhu međusobne demonizacije. Crnogorskoj državi nije potrebna nikakva državna crkva, bez obzira na njen predznak, jer je takva crkva nužno lažna duhovna zajednica, a zapravo parapolička *ecclesia militans*. Kao što ni istinskoj crkvi nije potrebna teokratska država, koja u modernome građanskom društvu neopozivo pripada minulim epohama. Crkva koja teži svjetovnoj vlasti i zagovara nacionalističku politiku iznevjerava svoju univerzalističku duhovnu misiju.

U drugom ogledu u ovoj knjizi, “Crnogorska država pred izazovima demokratije (nakon XI. parlamentarnih izbora, 30. avgusta 2020)”, naša se pažnja usredotočuje na izazov političkog pluralizma s kojim se suočava crnogorska stranačka scena. Pritom je najočigledniji problem u karakteru nove vlasti, i zakonodavne i izvršne. Zbrka je gotovo potpuna zato što se ne zna ni ko je doista na vlasti ni ko je prava opozicija. Logično bi bilo očekivati da će poluge izvršne vlasti biti u rukama izbornih pobjednika, uz prethodno sa slabijim koalicionim partnerima dogovorenu kvotu personalnih rasporeda na funkcijama. No nova crnogorska vlada nije politička i demokratska, nego crkvena i ekspertska (zvana “manastirska”), u njoj je od lidera pobjedničkih stranaka i koalicija samo potpredsjednik vlade politolog Dritan Abazović, lider posve manjinske URA (4 poslanika). U zakonodavnoj vlasti čelna je funkcija pripala takođe manjinskoj koaliciji oko Demokrata (10 poslanika), tako da na čelnim mjestima u vlasti nema nijednog od lidera velike koalicije oko Demokratskog fronta (27 poslanika). Očito je riječ o krajnje neobičnoj i nestabilnoj konfiguraciji vladajuće političke grupacije, koju na okupu drži kako visoko pokroviteljstvo vrha SPC u Crnoj Gori tako i neobuzdana